

ПРИЧЕ КОЈЕ ЧУВАЈУ СЈЕЋАЊЕ НА ЉУДЕ И ДОГАЂАЈЕ РОМАНИЈСКОГ ПОДНЕБЉА

(Слободан Ковачевић: *Е, мој соколе*.)

Пале: Народна библиотека Пале, 2021, 136 стр.)

Истакнути културни, просвјетни и политички радник, подједнако посвећен сваком од ових послова, Слободан Ковачевић изградио је углед не само међу својим сународницима него и остварио бројне контакте и пријатељске везе са књижевницима и националним дјелатницима широм српских простора. Кажу да се у животу све деси у правом тренутку, кад смо сазрели за одређено учење. Тако је и аутор збирке приповиједака под знаковитим називом *Е, мој соколе* свој таленат за писање открио у зрелим годинама. То сублимирано искуство огледа се у способности запажања карактеристичних детаља и умијећу одабирања оног што је најбитније за живо приказивање датог догађаја или карактера. Мопасан је говорио да писац не тежи да пружи баналну фотографију живота него да нам да његову пунију, занимљивију, убједљивију слику, а то је управо остварено у поменутој збирци од двадесет приповиједака аутора Слободана Ковачевића. Збирка почиње приповијетком *Е, мој соколе*, а затим слиједе: *Гивикџи; Не враћај се, Јанко!; Заборави „хвала“; Реци да си шћела; Јосифова слика; Ашар гаица; Бајша над Ждријелом; Дјечаџи не џлачу; Гаринча; Намћор; Радоване, море ли ти коса?; Хлойша и коџка; Слушај вамо!; Јединица из креденца; Војничка слика; Зерина; Чекаћу те дуго; Акала нешта; Ошкуйљујемо само суво злашо*. Поријеклом ликова и аутентичношћу догађаја приповијетке су везане за ауторов родни крај и шире окружење, о чему свједоче изразити топоними Романија, Булози, Подвигез, Сарајево, Ступ, Нецарићи, Раковац, Јасен... Као из старинске шкриње, отварају се пред читаоцем приче које љепотом једноставности и концизности показују да ни неки дугачак ни разгранат наратив не би носио толико смисла и значења, толико истинског живота људског. Још једном се показује да је форма кратке приповијетке веома подесна за времена у којима се брзо живи, брзо мисли, брзо умире. Догађаји о којима се приповиједа нису велики, а ипак су уписани у календаре историје од времена Краљевине Југославије, преко Другог свјетског рата па све до наших дана. Сликком малих и готово неважних људи и догађаја преноси се есенција живота и химна људскости, љу-

бави и патњи. Прототипови већине Ковачевићевих јунака јесу његови суграђани. Људске судбине, чудне и потресне, узбудљив и неочекиван приповједачки свијет, дирљив и груб, једноставан и богат. Мотиви усамљености, љубави, страдања, социјални мотиви. У слици локалног огледа се слика општег, универзалног, пуно историје и трагике за мале омеђене балканске миљее. Људи са маргине, скрајнути и невидљиви, са својим животима који олако пролазе и које нико не памти, постају носиоци ауторових идеолошких погледа. Ковачевић проблематизује различита питања и теме, подсјећа на заборављене ликове, заборављене догађаје. Његови женски ликови страдање имају записано у генетском коду, као и борбу за дјецу и породицу. У судбини Локице из изврсне приповијетке *Гивикџи*, оличена је судбина многих жена са наших простора, које трпе све да би сачувале породицу. Трпљење прераста у агресију која ће завршити убиством супруга – мучитеља. Освета је то остављене, напуштене жене, психички потпуно уништене, која неуспјешно настоји повезати покидане нити властите животне судбине. Муж напушта и њу и три њихове кћери, тражећи лакши и лагоднији живот у граду, замјењујући тегибни сељачки живот порочним и раскаланим. Локичин сусрет са одбјеглим мужем говори о силини нагомиланог чемера у њеној души:

Гледала га је право у очи, а срце јој је заиграло, али од понижења, женске дугогодишње патње, остављене и до дна понижене душе, од овог угојеног саможивника, који је крив за сваку њену сузу, за црну несаницу, за бригу над нејаким, болешљивим ђевојчицама и којег мрзи из дна рањеног срца као никога на свијету. А не може на село, без његове помоћи, јер су дјеца остала више гладна него сита, слабо обучена, босонога [...] Доћи ће страшна, хладна зима преко планине [...]

Ријетки женски ликови у Ковачевићевим приповијеткама, суочени с мизогиним (мржња према жени) односом мушкараца према њима, ипак нису само епизодни ликови или посматрачи. У тврдим, окорјелим тежачким срединама, гдје се на славама или сијелима често грубо говорило: „Дабогда ми се у кући ни женско теле не родило“, поједине жене се ипак издигу изнад ситуације и завређују пуно поштовање. Таква је Пеја из приповијетке *Ашар гаица*.

Знали су је и уважавали као усмену свезналицу, иако јој нису дали да иде у школу. Сем ткања, везења и шивења, знала је напамет све српске народне пјесме и приче [...] Свима из цијеле наше широке фамилије знала је кад је коме рођендан, а из села су долазили да питају кад почиње часни пост, какав је обичај крштења у цркви (48).

У слици патријархалне задруге из времена Краљевине Југославије, која подсећа на оне лазаревићевског и кочићевског типа, у изглед мушким причама, истинска хероина је једна жена, снаха Гласинка, која стаје у заштиту свекра на кога кидишу разјарени синови. Тако се пред читаоцем отвара једно историјско и неисторијско вријеме и дубоке везе са епском традицијом, јер Гласинка попут Анђелије, љубе Дмитра Јакшића, која мири завађену браћу, такође својом племенитошћу и мудрошћу, доноси мир у кућу. Естетска вриједност приповиједака из збирке *Е, мој соколе* огледа се у умјетнички увјерљивим сликама природе и људи једног краја, што нас поново спаја са кочићевским духом.

Уранак на Новаковој њиви. Очи ненавикле раној јутарњој свјетлости, помијешаној са димом од ватри и шумском измаглицом. Закрпе снијега сакривене при честару, у залатку. Мирише смола оморике, смрека и јагњеће печење. Чује се смијех, вриска, романијска пјесма. Гусле. Пјесници. Пијанци. Новинари. Сниматељ с великом камером. Опет груне пушка. Неко се јуначи и клинчи на коњу, а неко на мотору са више коња. Горштакчо јутро. Хајдучија. Чисти адреналин (90).

Приповијетке се тематски и стилски разликују. Приповједни језик је лак за читање и књига се чита у једном дану или у неколико сати. Немогуће је прочитати приче и остати равнодушан, не осјетити обогаћење. Приповједач се не подудару увијек с аутором приче, приповједач је понекад учесник приче. Приповједно гледиште (фокализација) може се уочити на фразеолошком плану кроз аутора који описује различите јунаке различитим језиком или се у неком облику користи елементима „туђег говора“. Увођење туђих ријечи као индиректно изречених (психонарација) доноси онеобичавање (Бахтинов израз). Очигледан примјер уношења туђег говора у причу, чиме се постиже супротстављање двају језика, књижевног и разговорног, сусреће се у приповиједи *Гивикш*. Ту се олако прелази са ауторовог казивања на казивање главне јунакиње Јокице:

Осјећала је срећу, што има „свог чојека“ (па јој још завиде), што је он тако дебео и врућ у постељи, што имају добра букова дрва за огњиште, што може да увече својом руком поткува јечмени хљеб, што зачас расуче питу сирницу, сваке суботе и то с брашњавим осмијехом, што још прије зоре све буди пиргави пијевац и што се ујутро рано кокошке, проносиље раколе, што је већ остала бременита и што јој је мука [...] (16-17).

У појединим приповијеткама које могу читати и одрасли и дјеца (*Бајша над Ждријелом, Дјечаџи не ѿлачу*), приповједачево млађе ја као фокализатор доживљава дјетињство и младост. Тај доживљајни ја има 12 година и приповједач се од тог дјечака дистанцира у тексту. Приповједач је с временске дистанце из свог животног искуства одабрао одређене епизоде, селекцијом их издвојио као значајне. Ту се види да Ковачевићева проза, поред осталих елемената, има и аутобиографски карактер. Приповједач је свједок догађаја (хомодијагеза) и учесник догађаја (аутодијагеза). Приповједач се често поистовећује с ликовима, поунутрује њихове животе и они постају дио њега. Свој поглед на догађаје и ликове вреднује из властите перспективе уопштавањем у виду сентенци:

„Вријеме промијени и камење, а камоли људе и обичаје“ (15). „Све што дође пуно, превише и одједном, мора ђаволу дати његов највећи дио“ (21). „Наићу таква времена кад дјеца брже расту, а трње се скрошња и дубље ужили, без благородних киша, без љубави, већ од саме слутње на несрећу (25).

Језик приповиједака садржи у себи и модерност и културну традицију – религијску, историјску, поетичку, епску. Одликује се супротстављањем књижевног и разговорног стила, уношењем жаргона, локалног говора, турцизама, а све у сврху дочаравања аутентичности ликова и средине. Имена и надимци ликова изразито су локално обожени: Гласинка, Тодор, Канџија, Јанко, Петко, Мара, Милкан, Томо, Ђуро... Ријеч *Соко* из насловне приповијетке носи симболику непобједивости и неспутане слободе, симболику издизања изнад стварности. Соко представља визију и побједу којима теже и јунаци Ковачевићевих прича. Стога ова књига долази у правом тренутку, не само обиљежавања 100-годишњице оснивања Народне библиотеке у Палама него као тврда брана пред пријетећим бесмислом данашњице и мали допринос очувању српског језика и ћирилице. Приповијетке из ове збирке постављају темеље за комплексније приповједне форме које ће довести до романа.

Бранка Р. Брчкало
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
branka.brckalo@ff.ues.rs.ba